

ХАЛЪМГ ҮНН

Советск Союзин Коммунистическ партин Халъмг таньгчын, Элст балгъсна комитетсин болн Халъмг АССР-н Деед Советин газет.

№ 231 (3215)

1958 дж. ноябрин 20

Үнн 20 деншг

Оёрхи джилмүдин эргид эд-тавр болн хот-хол, тер мет герт кергтә олг-эд гаргългьиг улм икүлүд, долан джилин эргид цуг амтиг кергтә тоот эд-таврар, хувцар, башмг-госар болн нань чигн олг-эдәр дуту угагьар тетк-хиг тоолад, советск улсин өдр болгъни өсджәх материалън болн культури неквринь кевтнь күцәх төр хагълх хаалгьарн уралан зөвәр гарад оддж чадх эв-аргъ өдгә цагт манд бәәнә.

(КПСС XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүдәс).

1959—1965 Д Ж И Л М Ü Д Т С С С Р - н О Л Н - Ä М Т Н Ä Э Д Л - А Х У Н Д Е Л Г Р Л Т И Н К О Н Т Р О Л Ъ Н Т О

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Экльн 229, 230-ч номермүдт).

Тепловой электростанцин күчинь, эднә зармсднь газрин өрин газ болн дөгд түләндр өргнәр олзлдж икдүллгьн, 1959 — 1965 джилмүдт тосхгдх цуг конденсационн электростанцин темдггдсн нег кило-ватт күчнә сметн үнинь, 1958 джилинлә дүнъгцүл-хлә, дундлад 23 процентд багьрулх аргъ өгхми.

Нургьлдж тепловой электростанце тосхлгьн, гидроэнергетическ тосхлтд капиталън тәвц хасгдлгь-нас иштә, долан джилин туршарт электростанцин күчн-чидлинь эдллгьнд орулдж өлгьгьн дүнънхд 10 сай киловатт икдүлх эв-аргъ өгхми. Кемр урдк джилмүдт бәәсн тепловой болн гидравлическ электростанцин күчнь урдк кевтән үлдәгдсн болхла, эс гидж темдгьн көдлмшән багьрулх, эс гидж электрэнерг делгрүллгьнә контролнь тәвциг 23 миллиард арслнъгд икдүлх зөвтә биләвди.

Агьу-ик күчтә тепловой электростанце эдллгьнд орулгьнәла зергдүлдж, Сталинградск, Братск, Кременчугск, Волгинск, Бухтарминск болн нань чигн гидроэлектростанце тосгддг төгсәгдлгьн темд-ггдджәнә. Тер мет шин гидроэлектростанце тосх-лгь эклгьн бас темдггдджәнә, эдн голлдж килвр түләнә көрнъ уга райодар тосхгдхми.

Долан джилин туршарт СССР-н Европейск. аңг-гд болн Центральн Сибирт энергетическ нег систем бурдәгдхми, тер мет Деед-Ар болн Деед үзгин, За-кавказин, Казахстан болн Дунд Азин райодт энер-гетическ системс негдүлгдхми. 35—500 киловольт на-пряженьтә электрическ сетин утинь дүнънхд 2,5—3 дакдж икдүллгьн темдггдджәнә, эннь централи-зованн электротеткьгьар орн-нутгин балгьсдн, про-мышленн болн селән газрин райодиг өргәр теткх аргъ өгхми, үнтә болн арвн биш бички-бички электростанце тосхдиг багьрулхми. Колхозмудин дөнъ-гәр колхозмуд болн райод хоорнд электростанце тосхлгь делгрүллгьнә төр тәвгдджәнә. Промыш-ленн предприятия болн балгьсдн цааранднь теп-лофикац келгьнә цаарандк делгрлт темдггдджәнә.

Атомн энергиг ни-төвкнүнә кергт олзлгьгар до-лан джилин туршарт агьу-ик төрмүд хагьлгдхми. Олн зүсн реактормудин типстә кесг атомн электро-станце эклдж тосхгдхми.

6. Маши тосхлгьн. Контролнь тоод хәләгдджәх, маши тосхлгьна делгрлтин өддән кемджән, пред-приятъсиг шин оборудованәр агслгь теткхми, про-изводствин технолог үндсәрн яерлгь теткхми, эннь күч-көлсн аш өбдәлгьнә йилгьгч чинринь болад, кө-длмш келгьнә бәәдлгь яерулад, көдлмшин өдриг цааранднь чигн багьрулх аргъ өгхми.

Орн-нутгиг электрификац келгьнә гол техническ баз — электротехническ промышленность делгрхд гол оньг тәвгдджәнә. Наукин болн практикин күцл-тин ул деер электрическ машидин, устройствсин, аппаратсин болн кабелън издельсин электроизоля-цин техническ кемджәгьинь темдгтәгьәр өбдлүл-лгьн темдггдсн деерән, олн амтнә эдл-ахун цуг аңьгст болн күч-көлсчирин бәәдлд эн тоот керггд-дгиг теткьлгьн темдггдджәнә.

Электронн техникин средств олзлдж, комплексн механизациур болн автоматар залгддг производствур орлгьн, өдгә цагин техническ прогрессин онц темдгнь болсн деерән, шин машидин конструп-це бурдәлгьнд гол хаалгьн болх зөвтә.

1959 — 1965 джилмүдт маши тосхлгь нигдз тетк-хми:

— олн-амтнә эдл-ахун цуг аңьгсн төлә шин сору-довань кедж гарьлгьн, түрүн болдж хар болн онь-гтә металлургин, химическ промышленностин, энер-гетикин болн тосхлтин — экскаватормудин, про-катн станмудин, күнд прессин төлә, тер мет күнд көдлмшиг цааранднь механизаци келгьнд кергтә машидин болн прибормудин комплексин төлә кедж

гаргьлгьн болн промышленностьд көлгнд болн се-ләнә эдл-ахун автоматизациур өргәр оруллгьн:

— техникин болн наукин, нег үлү радиоэлектро-никин, сверх-проводимостин, ультразвукин, радио-активн изотолсин, полупроводниксин, ядерн энер-гин сүүлин күцлте олзлдж машид кедж гаргьлгьн:

— кегддг гарчах машидин болн оборудованьсин техник-экономическ янзинь болн аш өбдлүллгьн: туста үүлдврин коэффицент, производительность, тедгн гнигрүлсн цагт нәәллтә боллгьн:

— ясрулдсн болн шишлнъ янзта болн чинртә ма-териалмуд өргәр олзллгьн, келхд, зевд болн халунд авгддг уга материалмуд, гингн сплавс, пластическ масс, полупроводникин, ферромагнитин болн талдан материалмуд:

— предприятиян шишлнъдүллгьн болн коопе-рированн цааранднь делгрүллгьн:

— оборудовань келгьнд материал арвллгьнә төрмүд күцәлгьн:

— производствин технологинь үндсәрн яеру-лгьн, оборудованьд сольвр болн модернизац өр-гәр келгьнәс иштә, маши тосхлгьна предприятия-сиг шинәс агслгьн, ганцхн голлгч биш, дөнънч көдлмшиг, түрүн болдж цутхдг болн дархна прессин производствд механизаци болн автома-тизациг зөвәр өргджүллгьн, багь гихдән 1300 ав-томатическ линийс эдллгьнд, оруллгьнд, шишлнъ болн олн-позиционн станокө, автоматическ зуран заллгьта станокө гаргьлгь делгрүллгьн, тамгьл-дг болн барлдж пресемүддн, шахлгьгар зузанар цутхдг гадрагч кевәр болн цутхдджах модельяр нәрн цутхлгь келгьнә машид гаргьлгь делгрүллгьн.

Маши тосхлгьна болн металл эд-бод келгьнә пердукц гаргьлгьн долан джилин туршарт 2 хол-ван шахуд икдүллгьн темдггдджәнә. Күнд маши тосхлгьна, прибор тосхлгьна, радиоэлектроникин, электротехническ, станок тосхлгьна промышленно-стин аңьге өддән аштагьар делгрхми.

Голлгч машид болн прибормуд гарьлгьн ним кемджәтәгьәр темдггдджәнә:

	1965 джил	1958 джилинәс өсәтн
Металл керчд станок		
— миңгьн то	190—200	1,4—1,5 холван
шишлнъ, тер тоод специализированн болн агрегати станокө		
— миңгьн то	38	2 холван
Дархна-прессин машид		
— миңгьн то	36,2	1,5 холван
Автомат болн күңц автомат биш линийс — компл.	250—271	1,9—2,1 холван
Прибормуд — миллиард арслнъ	18,5—19,2	2,5—2,6 холван
Тер тоод тоолдг болн математическ машид		
— миллиард арслнъ	2,0—2,1	4,5—4,7 холван
Трубинс		
— сай квт.	32—34	2,2—2,4 холван
Трубинсин генератормуд		
— сай квт.	17,5—18,4	3—3,2 холван
Переменн тока электродвигательмүд		
— сай квт.	23—34	2,2—2,4 холван
Прокатин оборудовань		
— миңгьн тонн	200—220	2—2,2 холван
Химическ оборудовань		
— миллиард арслнъ	3,5—3,7	3,3—3,5 холван
Текстильн промышленностин технологическ оборудовань		
— миллиард арслнъ	2,5	2,2 холван
Хот-хоолни болн теерм-элеваторин промышленностин технологическ оборудовань		

миллиард арслнъ	3,8—4,1	2,1—2,3	холван
Автомобильс			
— миңгьн то	750—856	1,5—1,7	холван
Магистральн электровозмуд болн тепловозмуд			
то	2,550—2,700	2,3—2,5	холван
сай мөрнә чидлгьгьар	8,4—9,0	2,8—3	холван
Цементин промышленностин технологическ оборудовань			
— миңгьн тонн	180—220	2,1—2,6	холван
Цутхлгьна производствин технологическ оборудовань			
— сай арслнъ	360—410	2—2,3	холван

Контролнь тоогьар темдггдсн маши тосхлгьна делгрлт производствиг шишлнъдүллгь болн коопери-ровань келгьнә темдгтә делгрлт, хуучн оборудова-ниг сольвр болн модернизац келгь, технологическ процессиг, түрүн болдж автоматизаци өргәр эдллгь-нд оруллгьнас иштә, үндсәрн яеруллгь некхми. Эн мероприятъс, шин заводмуд тосхлгь, турбинс, генератормуд, уурин хәәсд, трактормуд, тепловоз-муд, электровозмуд болн нань чигн машид гаргьл-гьн зөвәр өсгх аргъ учрахми.

Контролнь тоогьин проектд долан джилин тур-шарт дундлад маши тосхлгьгар, хар металлн про-катиң удельн гаруни багь гихдән 25 процент багь-рул ьдлгьн темдггдджәнә. Кабелън производствд алюминь болн пластическ масс олзлгьн долан джилин туршарт государствд 10 миллиард арслнъ арвләд, 400 гар миңгьн тонн хоргьлдж болн 400 гар миңгьн тонн улан мөнъг арвләлхми.

7. Модна, цаасна болн мод эд-бод келгьнә про-мышленность. Контролнь тоод, модна, цаасна болн мод эд-бод келгьнә промышленностин производств темдгтәгьәр өсхн темдггдджәнә. Цаас болн дег-тәр, модна зоргьсар болн модна сутцар кесн плитс, нег кевтә гермүд, мебельмүд, фанер болн детальс гаргьлгьн зөвәр икдхми. Модиг сәәнәр олзлгьн, эд-бод кегдәд уга мод зөблгьн темдгтәгьәр багь-рулхн керт, модиг белдгдг райодт дорнъ эд-бод келгьн темдггдджәнә.

Үүрмг белдәчиринг тооллго, мод зөблгьнә цуг кем-джән, 1958 джилин 322 сай кубическ метрәс, 1965 джил 372 — 378 сай кубическ метр күрч икдхми. Кергин мод зөблгьнә кемджән 275 — 280 сай кубо-метр күрч икдхми.

Көрәдсн материал гаргьлгьна кемджән зурагьар темдггдсн промышленностәр, 1958 джилин 68,6 сай кубометрәс, 1965 джил 92—95 сай кубометр күрч икдлгьн темдггдджәнә. Ик ө-шугьу модта Ар үзгин болн Сибирин райодт мод көрәдлгьнә кем-джән 1,8 дакдж икдхми.

Оёрхи джилмүдт нег кештә гедмүд, эрсинь бәәрн газрин материалас кегдг гермүдин аңьгсн комп-лекте гаргьлгь икдүлгдлгьн темдггдджәнә. 1965 джил 18 миллиард арслнъ мөнъгнә мебель гаргьл-гьн, эс гидж 1958 джилинлә дүнъгцүлхлә 2,4 дакдж икдлгьн, гаргьджах мебельин чинринь яеруллгьн темдггдджәнә. Промышленностин целлюлози-цаа-сна, модн-химическ болн гидролизн аңьге зөвәр делгрлт авх зөвтә. Целлюлоз гаргьлгьн 1965 джил, дүнънхд 4,8 сай тонн, эс гидж 1958 джилинлә дүнъ-цүлхлә 2,3 дакдж икдлгьн темдггдджәнә. Искус-ственн волоконн промышленностин неквр теткхн төлә, вискозн целлюлоз гаргьлгьн 1965 джил 580 миңгьн тонн күрч, эс гидж 4,5 дакдж икдхми.

1965 джил цаас гаргьлгьна кемджән 3,5 сай тонн күрлгьн, эс гидж 1,6 дакдж, дегтәр — дүнънхд 2,8 сай тонн, эс гидж 1958 джилинәс 4 дакдж икдлгьн темдггдджәнә. Нег үлү икәр, сав кедг дегтәр гар- (Цааранднь 2-ч халхд).

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ СССР-н ОЛН-АМТНА

ЭДЛАХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬН ТО

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Цаарандкнь).

Гыгын делгрхмн — 1958 джилн 70 сай тоннас, 1965 джил 1.500 миньгын тонн күрхми. Газетин цаас гаргылгын 1,8 дакдж өсхнь темдглдджана. Хот-хоолин промышленностьд кергтэ цаас гаргылгын өсхми.

Б. Олн амтнд кергтэ эд-тавр гаргылгын

Күнд индустриг өргдүүлгынг өддөн кемджанд күргенас болн селанэ эдл-ахуг ахр болзгт өддүүлхд партин темдглсн төрмүд диилвртэ күцаснэс иштэ, мана ори-нутгт гингн болн хот-хоолин промышленность улмар өсэд, олн амтнд кергэлдг эд-тавр гаргылгын икдэд йовна.

Өөрхн джилмүдин эргид эд-тавр болн хот-хол, тер мет герт кергтэ өлг-эд гаргылгынг улм икдүлэд, долан джилн эргид цуг амтиг кергтэ тоот эд-таврар, хувцар, башмг-госар болн нань чигн өлг-эдэр луту угагьар теткхиг тоолад, советск улсин өдр болгынн өсджэх материалн боли культурн неквринь кевтнь күйэх тор хагьлх хаалгьарн уралан зовар гарад оддж чадх эв-аргь өдгэ цагт манд баяна.

8. Гингн промышленность. Долан джилн эргид гингн промышленностин гаргьдг продукция дүннхд 1,5 холван өсхми. Гингн промышленностин гаргьдг продукция голлгч тоотинь нерарнь келхлэ ним кемджата болх гидж темдглдджана:

	1958 джил күйдгхнь	1965 джил	1965 джил 1958 джилнәр болхла процентәр
Хлопчатобумажн эд — сай метр	5800	7700—8000	133—138
Шеелг эд — сай метр	300	500	167
Олси ушина эд — сай метр	480	635	132
Торгын эд — сай метр	814	1.485	182
Өмөн — сай пар	882	1.250	142
Дотр үмедг өлгмр хувцн сай тоогьар	392	780	199
Дедр үмедг өлгмр хувцн сай тоогьар	95	160	168
Булгьар госн, башмг — сай пар	355	515	145

Тер мет эд-таврн, хувцна, госн-башмгин ассортиментсинь боли чиринь улм цааранднь ясерулх халгьдджана. Оомөнэ болн нань чигн өлгмр хувцунр чиринь тату, ээрсн утцар өлггдг уурулгдх зөвтэ. Олд икар кергэлдг эд гаргылгын икдхми: ворс — дүннхд 3,5 дакдж, меланж — 1,8 дакдж, цинц — 1,6 дакдж, штапельн уцнаас некгдг, өддөн чиртэ камвольн эд бас икар гаргьдхми.

Олн амтнэ эдлврт ордг эд-тавр эладар гаргылгын, улм икар ордг ирджэх натуралн сырбегас, тер мет искусствени болн синтетическ материалмуд эд-бод келгынэс теткднэ.

Эд, хувц, госн-башмг гаргылгынг өддүүлгынд темдглдсн йовуд, кедж гаргылгйна кемджэгьар болв чигн, тер мет амн болгьна тоод эдл-уш гаргьлгьар болвчн, СССР-г долан джилн чилгчәр США-н кемджанд өдрдүн гиджана.

1959—1965 джилмүдт, дүннхд гингн промышленностин ик-ик 156 предприятэс тосхгдх темдглдв, тернь тегад 1959 джилэс өмн тосхлгнь эклсн 114 предприятэсин тосхлтсар төгсхмн: 1952—1958 джилмүдт эдлггнд орулгдснэс үлү, уцн ээрдг иг — 3,6 холван, некдг станокс — 2,9 холван, гос-башмг кедг күчн 2-с даву холван эдлггнд орулгдхми.

Шин предприятэс тосхлгнла зерглэд, эдлггнд баях предприятэсин ик зунь шинрүлгдэд, хуучн боли багь күчтэ оборудованьсн шин, өдгэ цагин, күчтэ оборудованьсар сольгдхми.

9. Хот-хоолин промышленность. Контрольн тоогьар болхла хот-хоолин промышленностин гаргьдг

голлгч эдл-ушин кемджаны ним болх темдглдджана:

	1958 джил күйдгхнь	1965 джил	1965 джилн 1958 джилнәр болхла процентәр
Махн, 1-ч категори субпродукт орцулад, сырбен государственн корньгас — миньгын тонн	2.830	6.130	217
Маалин тосн, сырбен государственн корньгас — миньгын тонн	627	1.086	160
Цовгдад уга үсәр кедг эдл-уш, үснд хуврулхд — миньгын тонн	6.017	13.546	225
Үүрмг шикр (шикри свеклас) — миньгын тонн	5150	9250—10.000	180—197
Ургьцин тосн, сырбен государственн корньгас миньгын тонн	1.221	1.975	162
Загьс барлгын — миньгын тонн	2.850	4.626	162
Этиловой спирт сай декалитр	158,8	202,8	128
Тер тоод хот-хоолин эдл-ушас — сай декалитр	111,7	100	90

Амн болгьна тоод чиринь ик, кесг зүсн хот-хол гаргылгйна кемджэгьарн СССР ик делгрлтгэ газдин ордулгдг күцэд давх.

Кедж гаргылгыннь өддүүлснлэгьан хамднь, цааранднь улм-улмар хот-хоолин амтинь боли шиминь өддүүлх, эд-таврн цуглдж оралгыннь ясерулх, полуфабрикате, куинари эдл-уш, бичкүдин боли диетическ хот-хоолин эдл-уш гаргылгынг өрглжүлэд, расфасованн хот-хол гаргылгынг икдүлх эрк биш төрмүд темдглдв.

Долан джилн эргид мах эд-бод кедг 250 шаху предприятэс, үс эд-бод кедг 1.000 гар-предприятэс эдлггнд орулгдхми. Шикрин заводмудин күчнь суткдан 3,2 сай центнер свекл үлү эд-бод кедг болхми, эс гидж 2 үлү холван даву. Загьс барлгь икдүлхиг тенгемүдәр боли даласар аңьлгьна шин район олзлад, боодгуд, нур, гол уга боли ори-нутгт кедсн усн тогтдг газрмудиг өргәр олзлад күцэх темдглдджана.

Эдлгджэх предприятэсар, производствени күчиг кевтнь олзлад, предприятэсиг джилн туршд кәдлмшәр әдлдн теткәд, технологическ шин процессмүд, производствд механизаци болн автоматизаци орцулад, сырбег комплексн кевәр олзллгь теткдж, кедж гаргьдг эдл-ушин тоогыннь өддүүлхд, производствд гедрлт боли шаг гардгынь багьрулдж, хот-хоолин эдл-уш гардгыннь икдүлх темдглдджана. Хот-хоолин эдл-уш хадгьлх холодильникүдин орминь промышленностьд боли гүүлганэ халхд гурвн холван шаху икдхми.

Селанэ эдл-ахун сырбен зөвәр ик аңьгнь хот-хоолин промышленностин государственн предприятэст эд-бод эс кегдгыннь тоолад, колхозмудар, совхозмудар боли предприятэсар кооперацар өдмг болгьдг, колбаса боли махна полуфабрикате, тос, сыр, ээдмг, зер-земшин боли тоснә консерве, крахмал боли нань чигн хот-хол кедж гаргьдг предприятэс тосхлгынг өргәр эрк биш делгрүлх кергтэ. Колхозмудин орунь өснәс боли товарн эдл-уш гаргылгын икдснәс иштәгьәр, эдл-ахун эдл-уш эд-бод кедг предприятэс онц-онц колхозмудар тосхснлагьан зерглүлдж, кесг колхозмудин мөнъгынн негдүлдж колхозмуд хоорнд эдлгдг консерви заводс, пекарньс, колбас боли нань чигн мах, үс, зер-земш боли темс эд-бод кедг предприятэс тосхлгьнур күчлх кергтэ. Эн тоот өдгэ цагин техник боли производствин технолог орцулдж ик-ик предприятэс тосхх эв-аргь учрах.

10. Герт кергтэ өлг-эд кедж гаргылгын. Герт кер-

гтэ тоот өлг-эд кедж гаргылгын, тер мет күүкд улсин герин кәдлмшинь гингрүлгч машид болн прибормуд кедж гаргылгын хойр холвандан өсәд, 1965 джил 88 миллиард арслннь күрхми. Мебель, юм үйдг машид, холодильникүд, юм угьадг машид, аагь-сав угьадг машид, радиоприемникс, радиолс боли телевизормуд, часмуд, велосипедмүд, мотоциклс боли мотороллермүд, фотоапаратс, герин кәдлмшт кергтэ электрическ прибормуд кедж гаргылгынг йир икар өсгхми.

Синтетическ материалн промышленность делгрсәр, герин боли эдл-ахун кәдлмшд орлцх тоот элвгәр келгын бүрдәдджана.

Олн амтнд ик кергтэ эд-тавр кедж гаргылгынг улм цааранднь икдүлх боли күч-кәдсчринн бәәдлджиргьлдн тетклгь ясерулхн кергт бәәри газрин боли кооперативн промышленностин предприятэст ик иилч бәәнә. Эн предприятэс улм өргәр сырбен бәәри газрин корнь олзлдж, производствин техникннь боли технологинь шинрүлэд, эн тоотари кедж гаргьджәх эд-таврн чиринь боли ассортиментинь ясерулх зөвтә.

В. Производствени комплексн механизаци болн автоматизаци. Промышленностин шишлнэгдүлгын боли кооперировань

11. Производствени процессин комплексн механизаци болн автоматизаци олн-амтнә эдл-ахуд техникеск шин өслт теткджәх голлгч, йилгьгч эсв болад терүнәс иштә — күч-кәдснә производительностин шин өргмдж ирд, продукциян чиринь ясрад, үинь килврднә.

Производствени процессд автоматизаци орулгьна кәдлмш, промышленностин цуг аңьгдн, кәдгид боли залгьлдана предприятэст кегдджана. Автоматизаци делгрүлггнд, түрүн болдж энергетикд, хар металлүрдг боли маши тосхлггнд мана промышленность зөвәр диилвр бәрв. Автоматическ регулированя боли холд заллгьна зәрм системснь химическ, нефть эд-бод кедг, нүүрснә, гингн боли хот-хоолин промышленностәр боли оньгданчи зәрм аңьгсәр орулгдджана.

Маши тосхлггнд механизаци болн автоматизаци орулгьна ик кәдлмш эрк биш кех кергтә, юнъгад гихлә, гар кәдлмшин гарунь, энд цуг кәдлмшин цагин өрәдинь гилтә авна. Промышленностин боли селанә эдл-ахун кесг аңьсәрн кәдгнә боли ачх-буулгьх кәдлмшинг механизировать кех кергтә. Производствени процессин комплексн механизацинь төгсәлгын өөрхн джилмүдин эрки төрнә.

Онц-онд агрегатсин, комплексн автоматизацин установкасин автоматизаци, күцд автоматизированн цехсүр, технологическ процессүр боли предприятэсүр орх кергтә.

Производствени процессин автоматизацин халхин өргн хаалгын эсвдг техникн диилврмүд секджана. Одгә цагин эсвдг машиниг производствени процессин заллггнд олзллгьн, олзта кевәр технологическ процессиг автоматическ шүүдж авад, күцәхиг теткнә.

Промышленностин цуг аңьгсәр автоматизаци орулх кәдлмшин программинь күцәлгьнлә зерглүлдж, комплексн автоматизацин шин схемс күцәгдх тәв гар дамшлтин — үзмджин предприятэс бүрдәгдх темдглдв.

12. Контрольн тоод промышленностьд шишлнәдүлгь боли кооперировань орулгдх ик төрмүд халгьдджана:

— предприятэсиг эрк биш шишлнәдүлгь кехиг толад, газрин өрин корньгиг ик олзтагьар эдлгьнәс иштә экономическ райониг цааранднь делгрүлх боли кооперированн ясерулгын, олз уга зөвәриг уурулгын;

— эдлггнд бәәх предприятэсин производствени күчиг олзллгын сәәнәр ясерулгын;

— ганцхн промышленностьд биш, олн амтнә эдл-ахун нань чигн аңьгдн шишлнәдүлгь орулх: кәдгид, тосхлтд, ясврн боли нань чигн кәдлмшт.

Цутхлгьна производствин боли әдләр кевлдә гаргылгйна технологинь ясерулхд ик оньг өгдгәд, маши тосхлггнд дигтәгьәр цутхлгь алык болвчн эсвәр шинрүлдж, делгрүлх кергтә.

(Цаарандкнь 3-ч халхд).

1959—1965 ДЖИЛМҮДТ ССССР-Н ОЛН-АМТНА ЭДЛ-АХУН ДЕЛГРЛТИН КОНТРОЛЬН ТО

(ХПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

(Цаара дкин)

Эдлэгэнд баях предприятисын шишливдүүлгын болн шинрүллгын ясулад, тер мет цутхлг, давтаг, адал кевлгг кедг шишливдүлгдсн ик-ик 75—80 цехе болн заводмуд тосхад, теднә күчинь 1965 джил күртл: цо цутхлггар — 14,7 шаху сай тонн, болд цутхлггар — 4 шаху сай тонн, давтаггар — 1,6 шаху сай тонн, болн адал кевлгггар — 3,8 шаху сай тонн күргад, маши тосхлггна белдврн корнъгн улам делгрүлх контролын тоогын проектәр темдглгдв. Цутхлггна оборудовань гаргьдг шишливдүлгдсн заводмудин күчн 4 гар холванд икдүлгдхмн. Дигтә цутхлгг кедг оборудовань кедж гаргьхар темдглгддәжнә.

Делгү эдлгдг продукц — нормальн редуктормуд, металл эд-бод кедг инструменте, метизмүд, электроде, фитинге, промышленнн арматуре болн нань чигн продукце кедж гаргьдг шишливдүлгдсн күчиг икәр өргджүлх болн тер мет тедниг кедж гаргьлггиг кесг предприятист кедгиг учрах халәгдәжнә.

Автомобиль тосхлггнд, трактор тосхлггнд, селәнә эдл-ахун машид тосхлггнд, күнд, тосхлггна — хаалгын машид тосхлггнд адал, нег кевтә продукце багдсн цон заводмудар кеддг туста гидж, унифицированн болн нормализованн агрегатсиг, узелмүдиг болн аныгснн централизованн кевәр, олар гүртмдг гаргьдг эсвәр кеддгиг бүрдәхәр халәгдәжнә. Ганьнлггнә кодлмшиг Патона эсвәр күцәжнә өргәр делгрүлхнн кергт ик төрмүд тавгддг халәгдәд, зүсн-зүүл аныгснн болн изделин фасоннн профильмүдинн иим эсвәр кехиг тоолх кергтә. Тегад, эн тоот цутхлггна, дархна болн металл эд-бод кедг производствин багьар кеддг болн күнд кодлмшинь зөвәр хаех эв учрах.

Производствени процесст комплексн механизаци болн автоматизаци орулггнас, промышленность шишливдүлгын болн кооперировань делгрнәс иштә, ирх долан джилд, производствин өслтин болн күч-көлсчринн джиргьл-бәадлинн ясулдж өбдүлх иилгьгч күчн болсар промышленностьд күч-көлснә гарц зөвәр өбдлхмн.

1959 — 1965 джилмүдт промышленностьд күч-кө-

лснә гарц кодлджәх нег күүнә хүв болгьнд 45—50 процентд өсхнь темдглгддәжнә, кемр кодлмшин цаг ахрдснн тоолхла часдан күцәдг кемдәжн улам икдхмн.

Күч-көлснә гарц улам цааранднь өбдлхд техничск кемдәжәлггнн ик чинртә. Зәрм предприятисар ода бийн кех кодлмшин багь, хуучн кемдәжн олзлгднә. Техничск ирлннәгьү, кех кодлмшин кемдәжәг шундж, эрк биш олзлх кергтә. Дөнъ болгч кодлмшиг механизировать келгьнд болн күчн-көлснә болн джалвин бүрдәмдәд баях дуту-дундиг уга кедж уурулхд онц оньг өггдх зөвтә.

14. Гүртм продукц гаргьх болдж темдглсн кемдәжнә болн күч-көлснә гарцин өслтлә ирлцүлдж. 1959—1965 джилмүдт промышленнн продукцин үнинн дүнъцүлгч үнәр, дүнънхд 11,5 процентд килврдүлхәр халәгддәжнә.

☆☆☆

1959 — 1965 джилмүдт күцәх болдж темдглсн социалистичск промышленностин делгрлтин агьу ик программнн күцәхд олн-әмтнә эдл-ахун Советст ик нилч баянә. Олн-әмтнә эдл-ахун Советс промышленностиг гардлгьн цааранднь улам ясулдж шинрүләд, капиталн тавциг болн материалн корнъгиг нәрнәр кемдәжәлдж эдләд, эдлггнд шин орулгддәжәх болн ясулгддәжәх предприятисар ахр цагин эргид элвг олз авхар зүткх зөвтә. Кодлмшчринн, инженермүдин болн техникүдин производствд шин эв-аргь хаягч теднә үүдәгч шунлтинн болн эклцинн эрк биш өргәр делгрүлдж дөннәд, олн-әмтнә эдл-ахун цуг аныгснн өбдлүлхд тедниг кевтнь олзлхиг күцәдг, шин техникиг, производствин комплексн механизаци болн автоматизаци зүткдг орлцулад, оборудованя модернизаци, промышленностьд специализаци болн кооперировань кегьад, терүнәсн иштә күч-көлснә гарцин тасрхан угагьар өбдлүлх кергтә.

1959 — 1965 джилмүдт темдглгдсн социалистичск промышленностин цаарандк делгрлтин агьу ик төрмүдиг саянәр күцәхд, баатр кодлмшч классин, мана алдр научн-техничск интеллигенцинн, цуг советск олн-әмтнә шунлтта күч-көлсн болн үүдәгч эк татлгын, иткмджн болдәжнә.

Социалистичск селәнә эдл-ахун делгрлт

Сүл джилмүдт күцәгдсн ик гидг экономичск болн политичск төрмүдин ашд, социалистичск селәнә эдл-ахун делгрлтд ик гидг дилврмүд күцгдв. Мәна социалистичск промышленность селәнә эдл-ахуг өдгә цагин машидәр болн механизмсар агсв, минералн удобрень болн селәнә эдл-ахун хортдла болн харш өвслдә ноолда кехд химичск средств гаргьдган икдүлв. Колхозмудт болн совхозмудт ода ик олн өбдән медрлтә кадрмуд бәянә. Сүл цагт ик гидг агьута эмнг болн эмнгшрсн газр эдлггнд орулгдв, орн-нутгин тәрәнә газринн агьу зөвәр икдүлгдв.

Ирх долан джилд күцәгдх төрмдн — эрки чинртә хот-хоолар әмтнә кергллггиг ханьгьадг болдгар селәнә эдл-ахун производствин өслт күцх кергтә, олн-әмтиг сән чинртә олн-зүсн хотар элвгәр теткхин кергт, селәнә эдл-ахун хот-хоолар государственн наадк кергллггиг цугтнь ханьгьахин тәлә селәнә эдл-ахун сырьен корнъгиг икәр өскхмн.

Селәнә эдл-ахун делгрлтин темдглгддәх программиг дахлцулгддг социалистичск производствени отношенн ясулгдхмн, социалистичск зөбрин хойр янз — колхозин болн цуг олн-әмтнә зөбр хоорндан өбрдүлгдхмн. Колхозин тосхлтин цаарандк делгрлтд, производствени корнъгудин өслтд, колхозмудин хувагддго корнъгнн икдлггнд болн тедниг чикднь олзлггнд, промышленнн, тосхлтин, нань чигн эдл-ахун предприятис хамдан бүрдәлгьнә туст колхоз хоорндк производствени залгьлдәг өргджүлггнд, электростанце, хаалгьс, газр усллгьна болн газр хагсалгьна систем, селәнә эдл-ахун эдл-уш эд-бод кедж, хадгьлгьна предприятис, школмуд, нег үлү интернатн школмуд, кбгшдүдин гермуд, больницс, клубс хамдан тосхлггьнд тер күцәгдхмн.

Колхозин производствин делгрлтин кемдәжәгьар, колхозмуд нуурлгч техникәр агсгдсн ик эдл-ахус болдж одсн, сән медрлтә кадрмудта бәлдж одсн цагт, колхозникудин материалн болн бытовий кергллггн улам-улам икәр олн-дундин эдл-ахугьас

теткдлг болад йовхмн, тер учрар колхозникудин эврәинн дөнъ эдл-ахун дүсәд нилчән геегьад йовхмн.

Социалистичск селәнә эдл-ахун сүл цагт нилчнь зөвәр өссн совхозмуд, социалистичск үзмджтә предприятис болдж делгрәд, мбнъгиг болн күч-көлсн багьар гаргьдг, селәнә эдл-ахун эдл-уушиг икәр гаргьдг авхин тәлә газриг болн техникиг саянәр олзлхд колхозмудт үлгүр үзүлцәх зөвтә. Совхозмудин делгрлтин хаалгьд, производствиг залгьнд кодлмшч залу улс болн кууку улс улам шунмгьагьар бийәрн орлцулгддг болхмн.

Колхозин тосхлтин делгрлтин шин девснь, селәнә эдл-ахун производствд совхозин нилч өбдлүлгьн — селәнә эдл-ахун хот-хоолиг хурдар элвгдүлх аргь учрах, терн коммунизмүр орхд эрки чинртә таал болдәжнә.

1. 1959—1965 джилмүдт СССР-н олн-әмтнә эдл-ахун делгрлтин контролын тоогын проектд халәгддәжнә:

— долан джилин сууләр джиддән 10—11 миллиард пуд буудя цуглулдж авлгь теткдг болдгар буудян эдл-ахуг цааранднь өбдлүлгьн;

— 1965 джил техничск гол культурмуд гаргьлгьг иим кемдәжәнд күргьхмн: сырец-кбвн — 5,7—6,1 сай тонн күргьхмн, эс гидж 1957 джилинкәс 35—45 процент ик, шикрин свекл — 70—78 сай тонн күрхмн, эс гидж 1,8—2 холван ик, тосна культуринн эки дүннхд 5,5 сай тонн күрхмн, эс гидж 70 процент ик, олсна волокно — 580 миньгн тонн күрхмн, эс гидж 1957 джилинкәс 32 процент ик.

— 1965 джилд боднигин гүртм ургьц, 1957 джил 88 сай тонн бәәснәсн, дүннхд 147 сай тонн күрч өскхмн;

— темс гаргьлгьг, әмтнә керглгьг күгцднь теткх тоод күргдг өскхмн;

— долан джилин эргид зер-земш болн ягод гаргьлгьг ядхдан хойр холван, виноград гаргьлгьг ядхдан 4 холван өскхмн;

— малас гарлг гол эдл-уушиг, 1958 джилд дүнъ-цүлхд, 1965 джил иим кевәр икәр гаргьхмн: махн (алгдсн чиньнүрәр) ядхдан 16 сай тонн күргдг, эс гидж 2 холван; усн — 100—105 сай тонн күргдг, эс гидж 1,7—1,8 холван; ноосн — дүннхд, 548 миньгн тонн күргдг, эс гидж 1,7 холван; бадгн — 37 миллиард күргдг, эс гидж 1,6 холван.

Селәнә эдл-ахун гүртм продукцин кемдәжн бәкдән 1965 джил, 1958 джилинә дүнъцүлхд, 1,7 холван шаху өскхн.

Ирх долан джилд, селәнә эдл-ахун производствин гол средств болгч — газриг олзлгьн икәр ясулгдхар темдглгддәжнә. Селәнә эдл-ахун 100 гектар газр болгьна тоод селәнә эдл-ахун эрки чинртә эдл-уш гаргьлгьн 1965 джил зөвәр икәр өсәд, тер эдл-уш, өдгә цагт селәнә эдл-ахун 100 гектар газр болгьна тоод США-д гаргьддәжәх давхнь, иим тоогьас үзгддәжнә:

	Селәнә эдл-ахун 100 гектар газр болгьна тоод (центнерәр)	
	СССР 1965 дж.	США 1957 ж.
Буудя	329—360	280
Бодниг	294	19
Шикр	18,5—20	4,1
Махн (алгдсн чиньнүрәр)	32	29
Усн	200—210	101
Ноосн	1,1	0,2

2. Газр хагьлдж эдлгьн. Ирх долан джилд газр хагьлдж эдлгьнә продукц цааранднь хурдар өскдгдхәр темдглгддәжнә. Ода советск олн-әмтн, партин гардврт, эмнг болн эмнгшрсн газриг эдлгьнд орулгьгар, селәнә эдл-ахуг әмтин шин техникәр агсгьгар болн терүг сән медрлтә кадрмудар теткдгьар ик кодлмш кечксн хөбн, тәрәнә экиә туск төр зөвәр икәр ясрад, химичск удобрень гаргьлгьн өсдәжә цагт, селәнә эдл-ахун цуг культурмудин ургьциг өбдлүлгьн — олн-әмтнә эдл-ахун эрки чинртә төр болдж бәкдән күтц өсв.

Газр хагьлдж эдлгьнә ах зураснь — өмн баях цагин эргид чигн, селәнә эдл-ахун цуг производствин гол болгч — буудя гаргьлгьг цуг аргьарнн икдүлгьн болдж үлддәжнә. Товарн буудя гаргьлгьна голлгчнь цааранднь чигн Сибирин, Уралин, Поволжин, Казахск ССР-н колхозмуд болн совхозмуд болхмн, бас тер мет Украинск ССР, Северн Кавказ, РСФСР-н Центральн хар газртә зон болхмн, энд буудян эдл-аху делгрүлгьнә хамдан, бас техничск культур гаргьлгьн болн шимшүүс-икәр өдгг мал өсклгьн икдүлгдхмн. РСФСР-н хар газртә биш областьсар, тер мет Белорусст, Литвад, Латвийд болн Эстоньд ургьциг болн буудян гүртм гарцин өбдлүлгьнд — колхозмуд болн совхозмуд бийсинн әмтнә эдлврт болн малин хотд буудя кергллгьг теткх зөвтә.

Буудя гаргьлгьг өсклгьнәд зерглдүлдж, терүнә чинринн өбдлүлгь күцх кергтә, цугьарагьаснь унтә хату цагьай буудя, сән сортта гречих болн бобовой культур гаргьлгьнд онц оньг өгхмн.

Уралин болн Сибирин райодт, тер мет Казахск ССР-т нарн цецгин ясна, тоста олсна болн нань чигн тосна культурин тәрәг икдүлдж, ургьцинн зөвәр өбдлүлхмн. Украинә, Молдавин райодт, Северн Кавказд, Поволжд болн РСФСР-н Центральн хар газрта райодт нарн цецгин ясна ургьц өбдлүлгьнд туслнь оньг өгхмн.

Ик балгьсдт болн промышленнн центрмудт өбрхин эргид, шишливдүлгдсн совхозмудар бодниг болн темс тәрдж ургьлгьг бүрдәхмн, терүнә тәлә, турун болдж, усн ордг, услгдг газрмудиг, хагсалгдсн торфяникудиг олзлхмн.

Селәнә эдл-ахун культурмудас даньгин өбдән ургьц авлгьн, гүртм продукцин тоог темдглдәх кемдәжәнд күрглгьн — орн-нутгин онц экономичск зон болн эдл-аху болгьна таалла ирлцулдж газр хагьлдж эдлгьгн научн чик систем деер үндсүлдж, селәнә эдл-ахун производствиг цааранднь шишливдүлдж, бәәрлгьнн ясулдж, научнн күцврмудн болн нуурлгч дамшлгг өргәр олзлдж күцәгдх зөвтә. Селәнә эдл-аху өсклгьнд чик систем производствд орлцулдж олзлгьгиг государственн ик чинртә төр гидж халәх кергтә.

(Цаарандкнь дарук номерт)

КПСС-н XXI хург деер үр Н. С. Хрущевин нөх докладин тезисмүдиг Хальмг АССР-н нүч-көлсчнр нег дууггар таасджана

Партин зааврар

1959—1965-ч джилмудт СССР-н олт-амтнэ эдл-ахун делгрлтин контролын тоогин тускар КПСС-н XXI хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүдин проектн тускар Элст балгьсна ремзаводин көдлмшчнрин хург болв.

Хург деер Элстин ремзаводин директор үр Ф. Олейников босдж үг кель.

—Мана заводин коллектив Хальмг АССР-н колхозмудин болн совхозмудин асана болн гингн машиндин мотормуд яслгьна көдлмшт цуцрлт угагар көдлжәнэ. Ремзаводин көдлмшчнр асана машиндин мотор яслгьна 10-н сара зурагъан давулдж кучав. Джилэ зурагъан давулдж кучахин кергт цуг көдлмшчнр күчн-чидлән нөл уга көдлжәнэ, — г и д ж үр Ф. Олейников темдглв.

Энүнэ дарунь заводин слесарь үр Поляков босдж кель.

—Үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүдиг би ик байрта кевәр таасджана. Би, „1 АЗ—51“, „ЗИС—120“ болн

нань чигн марка асана машиндин мотормуд яслгьна көдлмш кеджәнэ. Эврәннэ зурагъан сар болгън 105 процент кургдж кучәнэ. Джил чилтл эврәннэ зурагъан давулдж кучахин төлэ энүнэс давулггар киндж көдлнэв, — г и д ж үр Поляков угән төгсав.

—Мана Төрсин орн-нутгин олт-амтнэ эдл-аху, бәадл-джиргьл, экономик болн культур джил ирвас улм бсәд, цецгәрәд йовна, олт-амтнэ эдл-аху улм цааранднь делгрхин төлэ, би эврәннэ күчн-чидлән нөл уга көдлнэв. Эн джилн 10 сара зурагъан 147 процент кучав. Ода машиндин мотормуд яслгьна зурагъан 150 процент кучәнэв, — г и д ж үр А. Корниенко шинэс даалгьвр авб.

Ремзаводин коллектив машиндин мотормуд яслгьна көдлмшиг цааранднь делгрлдж, КПСС-н XXI хургиг производственн ик диилвртәггәр уктх болдж шинэс бөдм даалгьвр авб.

А. МАТВЕЕВ.

Шин диилвртүд бәрхмн

Мана орн-нутгин олт келн амтн, КПСС-н Централн Комитетин ноябрьск Пленумин шиилвртүдиг үзгәд уга бргиджтәггәр тосцхав. Теднлэ хамдан нег бұл болсн мана Хальмг республикин хбчнр, укрчнр болн цуг күч-көлсчнр чигн үнн седклин, гүн зүрки ханлттаггар түүг тосв.

Яшкульск района совхозмудар, фермсәр, болн малин бригадсәр, 1959—1965 джилмудт СССР-н олт-амтнэ эдл-ахун делгрлтин зуран тооггар күүндвр кегддж йовна. Эн района „Гашунский“ совхозин дөрвдгч номертә фермин заведуш үр Коокуев Гучн Мукебенович иигдж келнэ.

—КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисиг мана хбчнр болн укрчнр соньсдж, йир икәр байрлцхав. Эн тезисмүд олт-амтнэ эдл-аху икәр делгрлдж, күч-көлсчнрин бәа-

дл-джиргьлиг цааранднь ода бәаснэс улм икәр ясрулдж сәәхрулхмн.

—Мана фермин малин үвләннэгин 9 бәарнд 7 миньгн хбн, хоёр гурт бод мал хәләгдлж, бсггдджәнэ, — г и д ж үр Гучн келнэ. Ах укрч үр Джангалиев Тастемир 300 толгга бод мал джилн туршарт нег чигн гару угагар сән чинртәггәр хәрүлдж хәләджәнэ. Үвләннэгүн сән шимтә 108 тонн бсв зббдж овалв.

Ах хбчнр үүрмүд Гиджиев Илья болн Чогдонов Гашун хоёр 1200 хбд кун болгън хәрүлджәнэ. Эдн эн тезисмүдиг коммунизмн делгу тосхлтин программ гидж тоолджацхана. Ода цуг чидлән тәвдж, малин хаша-хаац яслж, үвлин туршарт күрх малин хот белддж, шин диилвртүд бәрхән эдн темдглцхав.

К. САНДЖИЕВ.

Күндтә көдләч

КПСС-н XXI-ч хург уктдж Юстин район көдләчнр шундк көдлжәцхәнэ. Тедн дуня эргәд йовджд гүүлгә кедг хулдач үр Д. И. Черник, района совхозмудин хол бәасн хбнә хошмудар йовджд, цаглань кергтә эд-таврар, хот-хоолар хбчнриг теткнә.

Үр Черник гурвдгч кварталн зурагъан 155 процент кучав. Хбчнр малчнр үр Черникд ик ханлтан өргнэ.

Партин XXI хуртг белг гидж сара зурагъан 180 процент кургх болдж үр Черник шин ббдән даалгьвр авб.

ШИТЛӘНӘ Гаага

Пролетариатин диктатурин туск марксистск-ленинск номин диилвр

Джил урд, 1957 джил, Москва ах-дү болгч Коммунистическ болн көдлмшчнрин партьсин элчнрин тууджлгч Советань болад, нарт делкән коммунистическ джисәнә программин документс—деклараци болн төвкнүн бәәлгьнә мани фест диглдж батлдж авла.

Мана цагин эргин гол төрнә—капитализмәс социализмүр орлгн болджана гидж деклараци темдглгдсн. Алдр Октябрьск социалистическ революци социализмүр го хаалгь секв. Алдр Китдин, олт-амтнэ демократийн цуг орн-нутгудин күч-көлсчнр тер хаалгьд йовджд, Советск Союзтә хамдан, нарта делкән кучтә социалистическ лагерь болджана. Ода миллиард шаху кун—нарт делкән амтнэ гурвна кеснә нег хувнә—эн хаалгьгар йовджд, шин джиргьл тосхджана.

СССР-т социализм диилгьн, олт-амтнэ демократийн орн-нутгудар социалистическ тосхлтин диилвр—капитализмәс социализмүр орлгн деер пролетариатин диктатур тууджлгч кергтән туск марксистск-ленинск ном чик болджахиг лавлдж, медүлв.

Пролетариатин диктатур гисн юмб?

Пролетариатин диктатур гисн иим гидж Ленин бичсн: „Капиталин дажрлгьнг хольвлхн төлэ ноолданд, хольвлгьнә бийиннә йовудт, диилвриг бәрдж, батлгьнә төлэ ноолданд, шин, социалистическ, общественн строй бүрдәлгьнд, классмудиг уга келгьнә төлэ цуг ноолданд зуг тусльн класс, зугл балгьсна, йирдән фабричн-заводской, промышленн көдләчнр, күч-көлсчнрин цуг эгл олиг болн мухлалгджах улсиг гарддж чадлгьн мбн“ (Соч. 29 том, 387 халх).

Марксистмин голлгчнә—пролетариатин диктатурин туск ном. Эн ном—капиталин мухлалгьнас болн лажрлгьнас сулдх хаалгьн болн эв-аргьн көдлмшч класс тсаадж бгәд, куч көлсчнрт бийсиннә йосиг ягьджд тосххиг дасхал, герлтә иргч—коммунизмүр йовгч хаалгь олт-амтнэ бин герлткнә. Эн номин гол үндснә иим: эврәннә сәәгьнә хәәлгьнә хооридан харш кла ссмудт хувагданд, государств үүдснәс нааран күмн-амтнә обществд диктатур, талданар келхд, общественн нег аньгнә наадк аньгән политическ нойл-дговн заньшал болсн мбн. Рабовладельчнрин диктатурин, феодалмудин диктатурин болн баячудин диктатурин олт миньгн джилә хаалгьг күүмн-амтн давджд гарв. Цуг эн гурвн зүсн диктатур—багъ—зумухлалдг улснә ик зу мухлалулдг улсан югьгар чигн хблрт угагар нойлгьн бәасн.

Баячудин диктатур гисн—мухлалулджах күч-көлсчнриг даджрч улснә медлд бәрлж,

капиталистическ нойлгьг харсджах юмн. Болв, күч үзүлгч, тонгч, йосиг збв угагар булагч цббкн улсас давгч дала олт эгл улсин диктатур гидж бас бәадмн. Тиим икнәк улсин диктатур гисн—пролетариатин диктатур болдг.

Пролетариатин диктатурин ах күслнә—кү даджрджд элдж, мухлаллгьн уга социалистическ обществ тосхлгьн болджана.

Күч-көлсчнр йос гарган авхин төлэ ноолдаг, юнъгад, келхд, крестьянмуд биш, зугл көдлмшчнр голгьалх збв-тәв? Юнъгад гихлә, көдлмшч класс амгин ббк, амтин нүүрлгч класс болджана. Терүнләрч хамдан, капиталистическ обществд эн цуггарагьнасн бүрдәннәгьү класс. Классмудиг уга кедж, класс уга коммунистическ обществ тосххд эврәннә төрән кучәхлрн, пролетариатин диктатур тер тоотарн, эврән бийнә буйсх таал белдхмн.

Күч-көлсчнр пролетариатин диктатур токтахар седсн түрүн седвәрнә—Парижск коммун—олт-зүсн уршгин учрар күцл уга болсн. Зугл Арәсән пролетариат, угатя крестьянмудла ницәд, коммунистическ партин гардврт, 1917 джилн октябрь сард, тууджд түрүн болдж, олт-амтнә тусгә йосна туск төриг негинә таслж хагьлв.

Олт-амтнә демократийн орн-нутгудин көдлмшч класс, коммунистическ болн көдлмшчнрин партьсин гарлврт, СССР-н үлгүрәр күцәсн эрки чинртә социалистическ төрмүднә—капиталистическ ик збб-риг национализаци келгьн, социалистическ индустриализаци бүрдәлгьн, селәнә эдл-ахуг кооперативн эклцәр оньгдаруллгьн, культурн революци келгьн болв.

Ода, көдлмшч классин диктатур СССР-т дбч гар джилд, олт-амтнә демократийн орн-нутгудт—13 джил үлүд бәәкчсн хббн, капитализмәс социализмүр орч саамд пролетариатин диктатур кергтә, кергуган туск төрәр зүткән гаршго збвтә болдж медгнә. Болсн бийнә, эн төр урдк кевәрн пролетариат баячуд хойран хоорндк идеологическ ноолдана гол дунднә бәәггә. Баячудт шунджд дбн болдгнә—олт-зүсн—барун халх татдт социалистнр, ревизионистнр, оппортунистнр. Тедн цуггар, пролетариатин диктатур кергуга гих бәәдлтәггәр, тер угагар чигн капитализмәс социализмүр ордж болхмн гинә.

Үлгүрнә, Канадд бәәх, бдгә цагин ревизионистнрин негнә—Ги Карона тоолврар болхла „пролетариатин диктатур гисн, канадчнрин хәләцәр болхла, газадин орна, демократическ биш йовдл“ гидж тоолджана. Пролетариатин диктатур гисн демократин ббдән янзнь болджахиг бацдж, пролетариатин диктатурин демократийлә збр-

лцүлхәр седлгьн эн шин йовдл биш. Эн хуучна реформистск идейг шинәс дууллгьн. Диктатуринг токгагч классг болхла эн—демократийн уга келгьн төрүц болшго. Мана орн-нутгт социалистическ демократийн цецглгьн—түүнд айта үлгүрнә болджана. Советск Союзд бәәхлә әдл, ииглж государствени эрки чинртә төрмүд хагьллгьнд олт амт бргәр орлуллгьн нег чигн орн нутгт кегджд чадшго. Промышленностин залвр яслгьна туск төриг күүнджд збвчлгьнд 40 сай кун, МТС-н бурдәмджиг оньгдаруллгьна туск төриг күүнджд збвчлгьчл—50 сай кун орлцв.

Пролетариатин диктатурин бурушалгьна ревизионистск бәрциг Югославин коммунистнрин Союзин гарлачнр бас бәрджәнә. Ил бәәх йосна механизмд, көдлмшч класс зугл гардгч нилчин төлэ ноолдсн хббн болад бәәсн тер гидж югославск ревизионистнр тоолджана. Талданар келхд тедн, пролетариатинг баячулла таараж көдлтә гидж дуудджана.

Тер хоорнд, „социалистическ“ гих нерәллгьтә правительствс (Англин—лейбористск, Шведин—социал-демократисн правительствс мет) йос гардлгьнд ирлгьн—баячудин государствени политикд амрсн сольвр эс гаргьдгнә тууджлгч дамшлт үзүлджәнә. Тиргәд, Швецид социал-демократическ толгьачнр кесгәс нааран көдлмшчнриг социализм тосхлж бгч бола. Барун халх татгч социалистнр хбр гар джилдән правительствин йосиг гардә, бо в тедн, ямаран чигн социализм тосхад угань ил. Правительствог амрар сольгьгар биш, зугл баячудин политическ нойлгьг уга келгьнә аидд пролетариатин диктатур үүдлг мбн.

Итальянск ревизионист Джолиттин келсәр болхла, пролетариатин диктатур зугл, герлт татг, экономическ ард хоцрсн орн-нутгудт—көдлмшч класс олт-амтнә бгы зунь болджах газрмудт ирлингьү, тер учрар, тедн эврәннә диктатур тосххар зүткх кергтә гих бәәдлтәггәр тер батлхар седнә.

Олт зүсн государствени капитализмәс социализмүр орлгьна янзнь олт зүсн болад чигн бәәхмн, зуг теднә үндснә негн—көдлмшч классин диктатур болхмн.

Марксист-ленинизмн оньгдаршго үннә—капитализмәс социализмүр орхд пролетариатин диктатур тууджлгч эрки кергтә—гисн СССР-н болн наадк социалистическ орн-нутгудин дамшлтар күтцдән медүлгдк, үзүлгдв. Зугл пролетариатин диктатурар дәврдж күмн амтн эврәннә герлтә иргч—коммунизмд күрхмн.

Б. ЖИРВОВ.

Редакторин дарук Б. Б. Дорджиев.